

Kohabituojančių asmenų ketinimas tuoktis Lietuvoje

Irma Dirsytė

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Institute of Sociology, Lithuanian Center for Social Sciences
Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras
Vytautas Magnus University, Center for Social Research
irma.dirsyte@vdu.lt

Santrauka. Straipsnyje analizuojami kohabituojančių asmenų ketinimai kurti santuoką ir šiuos ketinimus lemiantys veiksniai Lietuvoje. Tyrimas yra grindžiamas 2019 m. Šeimų ir nelygybių tyrimo duomenų rinkiniu, kuriame surinkti duomenys apie 1970–1984 metais gimusiųjų kohortą. Straipsnyje remiamasi teorine prielaida, kad nesantuokinėje partnerystėje gyvenančių asmenų ketinimus ateityje įregistruoti santuoką modeliuoja skirtingi demografiniai, kultūriniai bei socialiniai ir ekonominiai veiksniai. Tyrimo duomenų analizė rodo, kad didesnė dalis tirtos kohortos kohabituojančių asmenų Lietuvoje nėra apsisprendę dėl santuokos įregistravimo ir nežino, ar ateityje tuoks. Apsisprendusiųjų ateityje susituokti didžiausią dalį sudaro vyrai, o didesnė dalis moterų neketina ateityje registruoti santuokos. Daugianarės logistinės regresijos rezultatai rodo, kad kohabitacijoje Lietuvoje gyvenančių asmenų ketinimus ateityje susituokti lemia pasitenkinimas santykiais, lytis ir įgyto išsilavinimo lygmuo.

Raktiniai žodžiai: kohabitacija, santuoka, kohabituojančių asmenų ketinimas tuoktis.

Marriage Intentions Among Cohabitors in Lithuania

Abstract. Living together in one household without being married in modern society is one of the defining features characterizing the transformations of the modern family, mentioned alongside late-age marriage, late-age childbearing, or frequent divorces. Marriage is still a major life transformation, but the pressure to marry today is lighter than ever before and many young couples in Europe start family life from living together in one household and not being married. However, cohabitation has not a universal meaning and role in family formation process and couples cohabit for different reasons and motives. Existing research proves, that union formation pattern depends on socioeconomic and sociodemographic characteristics, it varies by country and changes by time.

In the research literature, cohabitation diffusion process is mainly based on the two arguments: cultural value changes which leads to “less marriage” and economic restrains which leads to postponed marriage until economic stability.

The aim of this article is to investigate the intentions of cohabitators to marry and the factors modelling these intentions in Lithuania. The empirical analysis is based on the current Family and Inequality Survey (2019) data set about 1970-1984 birth cohort who lived in an extramarital partnership at the time of the research. The data consists rich information on the partnership and fertility, but also social and economic standing. Analysis of the data shows that, most of the cohabiting individuals in the analyzed cohort in Lithuania still undecided

Received: 2021 03 29. Accepted: 2021 11 25

Copyright © 2021 Irma Dirsytė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

about marriage and could not name their intentions in the future. Descriptive statistics suggests that more men than women plan to marry their partner in the future. In addition, cohabitators with the lowest education level do not intend to marry their partner more than any another education level group.

The multinomial regression results suggest that factors predicting marriage in the future are sex, partnership satisfaction and education. That leads to assume that in Lithuania cohabitation is only a prelude to marriage and individuals satisfied with the quality of their relationship intends to marry rather than continuing cohabitation as an alternative to marriage. Cohabitation can be chosen as a prelude to marriage to check the strength of a relationship and to accumulate economic and social resources. On another hand, having one child has a negative effect on the marriage intentions among cohabitators.

Keywords: cohabitation, marriage, cohabitators intentions to marry

Įvadas

Kohabitacija, arba bendras gyvenimas kartu viename namų ūkyje nesusituokus, pastaruosius kelis dešimtmečius yra vienas iš raktinių žodžių, apibūdinančių šiuolaikinės šeimos transformacijas. Didėjanti kohabitacijos reikšmė šeimos formavimo procese yra minima šalia reikšmingų šiuolaikinės šeimos ir bendro gyvenimo kartu pokyčių, tokių kaip atidedamos ir vėlesnės santuokos, vėlesnis amžius susilaukiant vaikų bei silpnėjantys santuokos, seksualumo ir gimstamumo ryšiai (Perelli-Harris ir Bernardi, 2015; Hiekel, 2014; Sobotka ir Touleman, 2008).

Daugelyje Europos šalių, iš jų ir Lietuvoje (Sánchez Gassen ir Perelli-Harris, 2015; Maslauskaitė, 2009), nesantuokinė partnerystė iš marginalaus elgesio šiuolaikinėje visuomenėje tapo priimtina šeimos kūrimo praktika, o kai kuriose šalyse netgi labiausiai tikėtina šeimos kūrimo pradžia (Hiekel, 2014).

Šiuolaikinė kohabitacija keičia nusistovėjusius visuomenės šeimos kūrimo principus ir konkuruoja su santuokos institutu (Cherlin, 2004) bei kelia santuokos sudarymo reikalingumo ir priežasties klausimų (Perelli-Harris ir Gassen, 2012). Nesantuokinei partnerystei vis labiau plintant ir įsiveržiant į sritis, kurios tradiciškai tapatinamos su santuoka, tokias kaip antai vaikų susilaukimas, mokslinėje literatūroje, atsižvelgiant į priežastis, dėl kurių pasirenkama kohabitacija, skiriami du pagrindiniai kohabitacijos tipai: *santuokos preliudas* arba *santuokos alternatyva* (Rindfuss ir VandenHeuvel, 1990).

Remiantis pirmąja *kohabitacijos kaip santuokos preliudo* interpretacija, teigiama, kad nesantuokinė partnerystė yra santuokos etapo dalis, o santuoka visuomenėje vis dar išlaiko vertybinį statusą. Kohabitacija šiuo atveju traktuojama arba kaip bandomoji santuoka, arba santuokos preliudija ir tikimasi, kad po trumpo laiko nesantuokinė partnerystė peraugs į santuoką.

Kohabitacijos kaip santuokos *alternatyvos* interpretacija reiškia, kad nesantuokinė partnerystė perima santuokos instituto vaidmenį ir funkcijas. Šiuo atveju santuoka gali būti suvokiama kaip pasenusi ir visiškai nereikšminga institucija. Poros gyvena kartu, turi bendrą namų ūkį arba todėl, kad oponuoja santuokos institutui, arba todėl, kad netiki, jog galimi vertingi bendro gyvenimo kartu pokyčiai, įregistravus santuoką.

Šiuolaikinėje visuomenėje tiek kaip *santuokos preliudo*, tiek kaip *santuokos alternatyvos* plintančios kohabitacijos siejamos su kintamomis modernios visuomenės vertybi-

nėmis orientacijomis ir nuostatomis (Leathage, 2010). Tačiau tokia interpretacija neap-
rėpia nesantuokinės partnerystės plitimo kaip proceso, priklausomo ne tik nuo nuostatų
dėl santuokos kaitos, bet ir nuo įvairių situacinių veiksnių bei racionalaus ekonominio
pasirinkimo.

Vienas iš pagrindinių būdų įvertinti kohabitacijos kaip partnerystės tipo pasirinkimo
motyvus ir priežastis yra subjektyvūs nesantuokinėje partnerystėje gyvenančių asmenų
planai dėl santuokos. Ar kohabitacija pasirenkama kaip santuokos preliudijos strategija
ir po kažkiek laiko planuojama susituokti, ar vis dėlto bendras nesantuokinis gyvenimas
vertinamas kaip santuokos alternatyva ir net neketinama ateityje įregistruoti santuokos, ir
kaip šis pasirinkimas susijęs su demografiniais, ekonominiais ar socialiniais veiksniais?

Šiame darbe susitelkta į nesantuokinėje partnerystėje esančių asmenų ketinimus atei-
tyje įregistruoti santuoką Lietuvoje, atsižvelgiant į subjektyvius kohabituojančių asmenų
ketinimus dėl santuokos. Siekiama iširti, ar nesantuokinė partnerystė Lietuvoje yra ta-
pusi santuokos alternatyva ir kohabituojantys asmenys net neplanuoja ateityje susituokti.
Ar, atvirkščiai, kohabitacija traktuojama kaip įžanga į santuoką ir kohabituojančių asme-
nų ketinimus dėl santuokos modeliuoja skirtingi demografiniai, partnerystės lygmens ar
socialiniai ir ekonominiai veiksniai.

Analizė grindžiama Šeimų ir nelygybių tyrimo (2019) individualių duomenų rinkiniu
ir analizuojama 1970–1984 metais gimusiųjų, kurie tyrimo metu gyveno nesantuokinėje
partnerystėje, kohorta.

Šis tyrimas iš dalies papildoma kohabitacijos raidos analizę, kuri pirmą kartą Lietuvoje
atlikta remiantis Kartų ir lyčių tyrimu ir kurio pirmoji banga 2006 m. ir tyrimo duo-
menys aprėpė 1970–1984 m. kohortos šeimos formavimo kelią (Maslauskaitė, 2009;
Stankūnienė, 2009). Kartų ir lyčių tyrime jauniausios (1970–1984 m. gimusiųjų) kohor-
tos šeimos kūrimo tendencijos nebuvo gerai atskleistos, nes jų aktyvusis partnerystės
kūrimo amžius dar nebuvo pasibaigęs. Šiame darbe susitelkta į dabar kohabitacijoje gy-
venančius asmenis (gimusius nuo 1970 m. iki 1984 m.) ir siekiama išsiaiškinti, kaip šių
asmenų ketinimai tuoktis ar nesituokti priklauso nuo lyties, išsilavinimo, partnerysčių
istorijos (iki dabartinės kohabitacijos buvusios partnerystės), vaikų skaičiaus (įskaitant
ankstesnėse partnerystėse susilaukto vaikų skaičiaus) bei nėštumo, pasitenkinimo koha-
bitacinių santykių kokybe, pajamų ar saugumo dėl pajamų jausmu.

Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje apžvelgiami straipsnio tiriamiesiems klau-
simams reikšmingi nacionalinių ir tarptautinių tyrimų rezultatai ir teorinės hipotezės.
Antroje dalyje supažindinama su tyrimo duomenimis ir tolesnei duomenų analizei nau-
dojamais metodais. Trečioje dalyje pateikiami tyrimų rezultatai: aprašomoji statistinė
analizė ir veiksniai, modeliuojantys respondentų ketinimus ateityje įregistruoti santuoką.

Kohabitacijų plitimo tendencijos ir tyrimų apžvalga

Šiuolaikinė kohabitacija nuo jos plitimo pradžios XX a. šeštame dešimtmetyje iki šių
dienų traktuojama kaip vienas iš didžiausių Vakarų visuomenės šeimos kūrimo kaitos
iššūkių.

Nesantuokinė partnerystė kartu su skyrybomis destandartizavo šeiminio gyvenimo kelią ir jis tapo neprognuozuojamas. Tuo pačiu plintančios pačios šiuolaikinės kohabitacijos prisidėjo prie socialinių vaidmenų kaitos bei giminystės ryšių išsiskaidymo ir tapo sunku prognozuoti partnerių įsipareigojimų vienas kitam lygį. Kohabitacijai keičiant šeimos partnerystės formavimo prigimtį kartu kinta ne tik nusistovėjusi šeiminio gyvenimo tvarka, bet ir giminystės ryšių svarba, socialiniai tinklai ir pati visuomenė (Perelli-Harris ir Bernardi, 2015).

Nors nesantuokinė partnerystė jau kelis dešimtmečius yra neatsiejama Europos ir kitų išsivysčiusių šalių šeiminio gyvenimo formavimo praktika, vis dėlto jos plitimo tendencijos, priežastys ar motyvai, dėl kurių pasirenkama gyventi bendrame namų ūkyje nesuėtuokus, labai skiriasi ir nuolat kinta įvairiose Europos šalyse.

Kohabitacijų plitimas šiuolaikinėje visuomenėje paprastai aiškinamas dviem skirtingais būdais: vertybine nuostatų kaita ir remiantis ekonominiais, socialiniais veiksniais, darančiais reikšmingą įtaką šeiminio gyvenimo pasirinkimams.

Šią prielaidą patvirtina įvairūs tarptautiniai tyrimai, leidžiantys susieti nesantuokinę partnerystę su šalies bei tokią partnerystę pasirinkusių asmenų socialinėmis ir ekonominėmis, socialinėmis ir demografinėmis charakteristikomis. Plačiai paplitę moksliniai skerspjūvio nacionalinio lygmens tyrimai, kuriuose lyginami skirtingų šalių kohabitacijos ir santuokos rodikliai su šalims būdingais ekonominiais veiksniais – gerovės lygiu šalyse, BVP ir kitais skirtingoms šalims būdingais veiksniais (Lappegård, Klüsener ir Vignoli, 2018; Schneider ir Hastings, 2015).

Remiantis kohabitacijų plitimo įvairiose Europos ir Šiaurės Europos šalyse tyrimais, reikia pažymėti, kad kiekviena šalis gali būti pasiekusi skirtingą kohabitacijos raidos etapą ir geografiniu požiūriu kohabitacijos plitimo tendencijos reikšmingai skiriasi. Teigiama, kad Švedija yra perėjusi visas kohabitacijos raidos stadijas ir kohabitacija kaip partnerystės forma šioje šalyje yra ekvivalenti santuokos institutui, t. y. kohabitacija joje yra tapusi santuokos alternatyva (Hiekel, 2014).

Kita vertus, Prancūzijoje, Švedijoje ir Norvegijoje taip pat ryški tendencija, kad kohabitacija tampa santuokos alternatyva – kohabitaciją praktikuoja vis daugiau asmenų, nesantuokinė partnerystė ne visada perauga į santuoką arba trunka ilgiau, vis daugiau vaikų gimsta ne santuokoje (Di Giulio, Impicciatore ir Sironi, 2019; Sobotka ir Touleman, 2008). Kohabitacija kaip partnerystės forma šiose šalyse taip pat labai dažnai prilyginama santuokai ir teisiniu požiūriu (Perelli-Harris ir Gassen, 2012).

Pietryčių Europos šalyse kohabitacijos plitimo tendencijose skiriasi nuo Šiaurės ir Vakarų Europos regiono ir naujos demografinės šeimos kūrimo tendencijos, prasidėjusios vėliau šiose šalyse, nėra adaptavusios daug kohabitacijos raidos etapų, ir santuoka vis dar siejama su vaikų susilaukimu ir nesantuokinis intymus gyvenimas kartu labiau paplitęs kaip santuokos preliudija, o ne santuokos alternatyva (Hiekel, 2014). Pietų Europos šalyse kohabitacija taip pat dažniau siejama su įžanga į santuoką, kai nesantuokinė partnerystė trunka neilgai, rečiau išyra ir dažniau perauga į santuoką po trumpo laiko (Kiernan, 2001; Hiekel, 2014).

Jungtinėse Amerikos Valstijose šeimos kūrimo modelis, kai didėja kohabitacijų skaičius ir vaikų susilaukiama ne santuokoje, skiriasi, palyginti su Europos šalimis. Kohabitacijos raidos tendencijos kryptis šiek tiek kitokia – didėjantis kohabitacijų skaičius, kai bendras gyvenimas viename namų ūkyje dažniau tampa atkurta partneryste arba įžanga į santuoką, bei plintantis kohabitacijos normatyvas, nesumažino santuokos instituto svarbos ir santuokos rodikliai išlieka gana aukšti (Cherlin, 2004; Sassler ir Lichter, 2020). Daug porų bendrą gyvenimą kartu pradeda nuo santuokos, o kohabitacija dažnai perauga į santuoką. Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat labai ryški takoskyra tarp santuokos – kaip tam tikro socialinio, ekonominio statuso ar prestižo simbolio ir kohabitacijos, kuri praktikuojama, kai neturima pakankamai ekonominių išteklių, kurie užtikrintų pasiturintį ar ekonomiškai stabilų gyvenimo būdą santuokoje. Todėl santuoka atidedama tol, kol pavyks užsitikrinti trokštamus ekonominius išteklius, ir manoma, kad tuoktis reikia tik pasiekus tam tikrą statusą. Ši takoskyra, kai santuoka asocijuojama su statusu ir prestižu, ypač ryški tarp skurdžiausių ir ekonomiškai pažeidžiamų regiono visuomenės sluoksnių, kurie atideda santuoką geresniems laikams (Cherlin, 2005).

Lietuvoje, kaip ir Pietryčių Europoje, nesantuokinė partnerystė dažniau nei santuoka pasirenkama kaip šeiminio gyvenimo pradžia ir ilgėja laikas iki kohabitacijos virsmo santuoka, tačiau vaikų nesantuokinėje partnerystėje susilaukiama rečiau nei tose Europos šalyse, kuriose nesantuokinė partnerystė prilygsta santuokos alternatyvai (Maslauskaitė, 2012). Teigiama, kad kohabitacijos Lietuvoje pradėjo plisti maždaug nuo 1990 m. ir nuo tada nesantuokinėje partnerystėje gyvenančių asmenų dalis nuosekliai didėjo, o 2005–2009 m. kohabitacijų kaip pirmųjų partnerysčių dalis perkopė 50 procentų. Plintant nesantuokinėms partnerystėms, vaikų susilaukimas kohabitacijoje Lietuvoje išlieka gana nedidelis. 1900–1904 m. fiksuotas 6 proc. nesantuokinis gimstamumas, kuris iki 2005 m. beveik nekito, tačiau iki 2009 m. išaugo iki 16 procentų (Maslauskaitė, 2012).

Nesantuokinėje partnerystėje gyvenančių asmenų ketinimų tuoktis analizė

Vienas iš pagrindinių nesantuokinės partnerystės skaičiaus augimo ir plitimo tendencijų įvairiose Europos ir Šiaurės Amerikos šalyse paaiškinimų yra siejamas su vertybinių orientacijų ir nuostatų kaita (Leathage, 2010; Van de Kaa, 2001). Remiantis šia antrojo demografinio perėjimo teorija teigiama, kad demografiniai šeimos kūrimo pokyčiai šalyse visų pirma yra nulemti pakitusių vertybinių orientacijų ir nuostatų. Individualizacija, sekuliarizacija, moterų emancipacija ir technologijų pažanga keičia šeiminio gyvenimo lūkesčius ir elgesį bei ardo nusistovėjusius šeimos kūrimo principus ir tai pasireiškia šeiminio gyvenimo kelio destandartizacija ir šeimos formų pluralizacija.

Kultūriniai ir vertybiniai pokyčiai kartu su socialinių normų kaita keičia šeimos ir partnerystės formavimo trajektorijas. Pakitusios vertybinės orientacijos koreguoja santuokos instituto svarbą, tačiau antrojo demografinio perėjimo teorijos perspektyvos nereikėtų suabsoliutinti. Priešingai suformuotai nuostatai, kohabitacijų augimas gali būti siejamas ne su mažėjančia santuokos instituto svarba, bet su mėginimu apsaugoti santuokos instituto idealą (Perelli-Harris, 2014).

Nesantuokinės partnerystės plitimas gali būti susijęs ne tik su vertybinių šeimos nuostatų kaita, bet ir su demografiniais, socialiniais ir ekonominiais veiksniais. Santuoka šiuolaikinėje visuomenėje gali išlaikyti vertybinį statusą, bet ketinimą tuoktis nulemia tam tikri demografiniai (lytis, išsilavinimas, vaikų skaičius) ir situaciniai veiksniai (ekonominiai ištekliai, karjeros stabilumas, pajamų tvarumas ir stabilumas).

Viena iš dominuojančių ekonominių teorijų, paaiškinančių šeimos kūrimo proceso kaitą ir kohabitacijos plitimą, yra lyčių specializacijos teorija (Becker, 1981). Remiantis šia teorija teigiama, kad sprendimas tuoktis yra paremtas ekonominiais mainais tarp vyro ir moters pagal skirtingą lyčių specializaciją. Moters indėlis į santuoką yra namų ruoša ir vaikų priežiūra, o vyro indėlis į santuoką – ekonominiai ištekliai. Todėl santuokinėje rinkoje tampa labai svarbi vyro ekonominė pozicija ir galimybė užtikrinti ekonominę šeimos išteklių stabilumą. Remiantis šia teorija teigiama, kad palankesnė vyrų pozicija darbo rinkoje ir didesnis atlyginimas yra susiję su didesniu santuokystės lygiu ir, priešingai, prastesnės vyrų galimybės išsivirtinti darbo rinkoje lemia mažesnę atlyginimą, menkesnius ekonominius išteklius, o tai šiuolaikinėje visuomenėje susiję su santuokų mažėjimu ir vietoj to didėjančių kohabitacijų skaičiumi (Dorn ir Hanson, 2019; Eberstadt, 2018).

Kita vertus, keliama ir kita kohabituojančių asmenų socialinių ir ekonominių požymių išskirtinumo hipotezė. Remiantis šia ekonominių neprivatumų (angl. *disadvantages*) teorija, teigiama, kad nesantuokinę partnerystę renkasi asmenys, kurių socialinis ir ekonominis statusas yra žemesnis ir šie asmenys pasižymi tam tikromis psichologinėmis savybėmis, kurios trukdo įsipareigoti (Schoen ir Cheng, 2006).

Moksliniai kohabituojančių asmenų selektyvumo tyrimai rodo, kad nesantuokinę partnerystę rinktis labiau linkę jaunesni ir miesto teritorijose gyvenantys asmenys (Hiekel, 2014). Tačiau išsilavinimo ir kohabitacijos kaip partnerystės formos ryšio tyrimų rezultatai prieštaringi, ir šis ryšys ne tik skiriasi tarp šalių, bet ir kinta per laiką (Bumpass ir Lu, 2000; Kalmijn, 2007). Įgytas išsilavinimas yra kultūrinis kapitalas, kuris dažnai interpretuojamas kaip veiksnys, skatinantis rinktis bendrą gyvenimą viename namų ūkyje nesusituokus. Antra vertus, aukštesnis išsilavinimas taip pat dažniau susijęs su tuo, kad kohabitacija galiausiai perauga į santuoką ir tėra įžanga į ją (Surra ir Boelter 2013; Hiekel, 2014). Aukštesnis išsilavinimas vis dar siejamas su geresnėmis galimybėmis įsilieti į darbo rinką ir teigiama, kad tai paskatina kohabitacijos virsmą į santuoką.

Teigiamos nuostatos dėl santuokos ir santuokos ryšio tyrimai leidžia teigti, kad asmenys, kurie viliasi susituokti ir turi teigiamas nuostatas dėl santuokos, dažniau susituokia nei tie, kurių nuostatos dėl santuokos yra neigiamos (Esping-Anderson 1992; Lichter, Batson ir Brown, 2004). Nesantuokinėje partnerystėje gyvenantys asmenys taip pat dažniausiai tikisi ateityje susituokti su gyvenimo partneriu ir dažniau susituokia nei tie, kurie viename namų ūkyje gyvena su partneriu, su kuriuo nemato bendros ateities (Lichter, Batson and Brown, 2004). Tačiau santuokos sudarymas nėra vien asmeninis pasirinkimas ir planams susituokti su esamu partneriu gali turėti įtakos ne tik asmeninės preferencijos, bet ir aplinkos, demografiniai ar kiti socialiniai ir ekonominiai veiksniai.

Minėta, kad kohabitacija gali būti pasirenkama dėl ekonominių išteklių stygiaus ir tai gali būti susiję su tuo, kad dažniau kohabitaciją renkasi mažiau išsilavinę ir turintys

menkesnių galimybių įsidarbinti. Tokia ekonominių sąlygų nulemta kohabitacija dažniau pačių ją pasirinkusių traktuojama kaip santuokos alternatyva.

Moksliniai tyrimai rodo, kad nesantuokinės partnerystės pasirinkimas gali būti susijęs su partnerystės istorija – partnerystės trukme ir prieš tai buvusiu partnerystės tipu. Tikėtina, kad kohabitacija kaip pirmoji partnerystė dažniau perauga į santuoką nei partnerystės atkūrimas po skyrybų ar partnerio mirties. Išsiskyre asmenys linkę rečiau tuoktis ir labiau kohabituoti. Skyrybos gali lemti nusivylimą santuokos institutu ir skatinti opozicines santuokai nuostatas. Našliai taip pat linkę rečiau tuoktis dėl pasiektos ekonominės gerovės ir sukauptų ekonominių išteklių, kurie santuokos atveju gali būti menkliau apsaugoti (Hiekel, 2014).

Lietuvoje šeiminio gyvenimo kelio destandartizacija (Kraniauskienė, 2011) ir šeimos formų įvairovė bei auganti kohabituojančių dalis (Stankūnienė, 2009) ėmė plačiau reikštis tik nuo 1990–2000 m., pasikeitus politinėms, ekonominėms ir socialinėms aplinkybėms. Perėjimas iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką bei demokratinės santvarkos įsigalėjimas susijęs su liberalių, individualistinių ir sekuliarizacijos idėjų plitimu. Šiomis politinės ir kultūrinės modernizacijos sąlygomis 1970–1984 metais gimusieji pradėjo ir gyveno aktyvų šeiminio gyvenimo etapą. Todėl natūraliai kyla klausimas, kaip šios drastiškai kintamos visuomenės sąlygos paveikė šios kartos subjektyvų požiūrį į ketinimus susituokti ir kaip šie ketinimai yra veikiami šios kartos individualių, demografinių, socialinių ar ekonominių charakteristikų, kurios iš dalies taip pat nulemtos minėtos visuomenės transformacijų?

Tyrimo metodika

Nesantuokinėje partnerystėje gyvenančių asmenų ketinimų tuoktis analizė grindžiama Šeimų ir nelygybių tyrimo (2019 m.) duomenimis. Tyrimo imtis – atsitiktinė reprezentatyvi Lietuvos gyventojų, gimusių nuo 1970 iki 1984 m., apklausa. Imties dydis – 3 005 asmenys, iš kurių 1 780 moterų ir 1 225 vyrai. Duomenys rinkti anketinės apklausos metodu. Duomenis surinko UAB „Baltijos tyrimai“. Šeimos ir nelygybių tyrimas aktualus tuo, kad struktūruoto interviu apklausos namuose būdu rinkta retrospektyvinė kalendorinė informacija (mėnesių tikslumu) apie kiekvieno respondento partnerystės sukūrimo datą, partnerystės tipą, partnerystės iširimą ir respondento socialinę, kultūrinę aplinką, ir tai leidžia identifikuoti šeimos kūrimo pokyčius Lietuvoje bei pažvelgti į šių pokyčių socialinį ir kultūrinį kontekstą.

Tyrimo tikslams įgyvendinti ir atskleisti veiksnius, modeliuojančius kohabituojančių asmenų perėjimą į santuoką, atrinkta 270 asmenų, kohabituojančių interviu momentu ir gyvenančių viename būste. Analizuojant lyties, išsilavinimo ir ankstesnės partnerystės kintamuosius, pasitelkta aprašomoji statistinė analizė. Tyrimo metu išskirti trys kohabituojančių asmenų ketinimai dėl santuokos (ketina tuoktis, nežino, ar tuoksis, neketina tuoktis), todėl pasitelktas daugianarės logistinės regresijos metodas, leidžiantis įvertinti, kaip daugiau nei dvi reikšmes įgyjantį priklausomą kintamąjį lemia nepriklausomi kintamieji.

Daugianarės regresijos modelis sudarytas ir modelio prielaidos tikrintos R programiniu paketu (nnet). Regresijos koeficientų statistinis reikšmingumas (p reikšmės) skaičiuotas naudojant *Wald* kriterijų. Siekiant išvengti kintamųjų multikolinearumo, modelio kintamieji buvo tikrinami atsižvelgiant į jų standartines paklaidas ir regresorių statistinį reikšmingumą bei Makfadeno determinacijos koeficientą. Papildomai tikrinamas *Hauck-Donner* efektas (Yee, 2021) ir iš modelio pašalinami respondento būsto nuosavybės tipas ir respondento gimimo kohorta. Pasirinkti šie nepriklausomi kintamieji, modeliuojantys ketinimus tuoktis (1 – neketina tuoktis, 2 – nežino, ar tuoksis, 3 – ketina tuoktis):

Partnerystės lygmens veiksniai:

1. Ketinimas tuoktis su dabartiniu partneriu – kategorinis kintamasis, jį sudaro interviu metu respondento atsakymai į klausimą, ar ketina ateityje įregistruoti santuoką. Skiriamos trys kategorijos: ketina tuoktis („taip“), neketina tuoktis („ne“), nežino, ar tuoksis („nežino“ ir „neatsakė“).
2. Partnerystės tipas prieš dabartinę kohabitaciją – kintamasis sudarytas iš dviejų kategorijų: dabartinė kohabitacija yra pirmoji partnerystė arba prieš tai buvusi partnerystė buvo kohabitacija ir kita kategorija, kad iki dabartinės kohabitacijos buvusi partnerystė – santuoka, kuri nutrūko dėl skyrybų ar partnerio mirties.
3. Vaikų susilaukimo statusas dabartinėje kohabitacijoje – kategorinis kintamasis, nurodantis vaikų skaičių arba interviu metu esantį nėštumą. Skiriamos keturios kategorijos: neturi vaikų, turi vieną vaiką, turi du ir daugiau vaikų, laukiasi.
4. Subjektyvus pasitenkinimas partneryste apibrėžiamas kaip intervalinis kintamasis (skalė nuo 0 iki 10, kai 0 – visiškai nepatenkintas santykiais, 10 – visiškai patenkintas santykiais).
5. Dabartinės partnerystės sudarymo amžius – kiekybinis kintamasis, nurodantis amžių, kai individas pradėjo gyventi su dabartiniu gyvenimo partneriu bendrame namų ūkyje.

Individualaus lygmens veiksniai:

6. Lytis – respondento lytis.
7. Aukščiausias respondento įgytas išsilavinimas ir aukščiausias partnerio įgytas išsilavinimas. Šie du kintamieji grupuojami pagal 2011 m. ISCED išsilavinimo klasifikatorių¹: aukščiausio išsilavinimo lygmenį (ISCED 6-8), vidutinio išsilavinimo lygmenį (ISCED 3-4) ir žemiausio išsilavinimo lygmenį (ISCED 0-2).

Socialiniai ir ekonominiai veiksniai:

8. Saugumas dėl pajamų apibrėžiamas kaip intervalinis kintamasis, pagal skalę nuo 0 iki 10, kai 0 – visiškai nesijaučia saugus dėl pajamų, 10 – respondentas jaučiasi visiškai saugus dėl pajamų ateityje.
9. Vidutinės mėnesio pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, – kiekybinis

¹ 2011 m. Tarptautiniame standartizuotame švietimo klasifikatoriuje ISCED skiriami šie ugdymo lygiai, kurie leidžia nustatyti įgytą išsilavinimą: 0 – ikimokyklinis ugdymas; 1 – pradinis ugdymas; 2 – pagrindinis ugdymas; 3 – vidurinis ugdymas; 4 – profesinis mokymas, turint vidurinį išsilavinimą; 5 – Lietuvoje nėra atitiktens (angl. *short-cycle tertiary education*); 6 – bakalauro ir profesinio bakalauro studijos; 7 – magistrantūros studijos; 8 – doktorantūra.

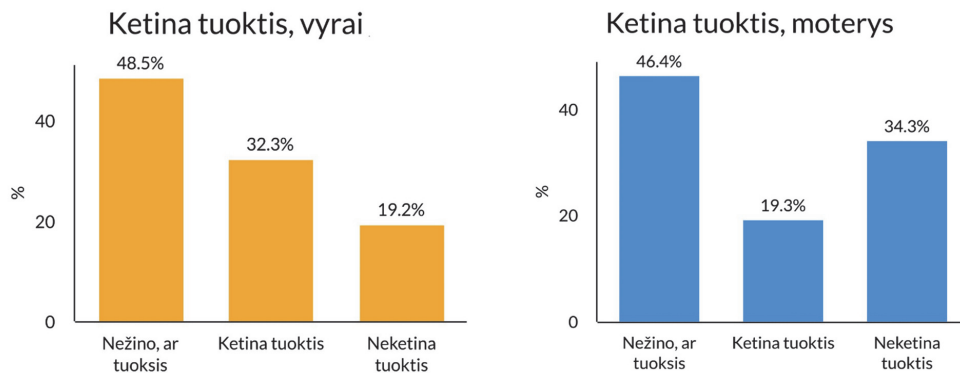
kintamasis, nurodantis vidutines mėnesio pajamas, kurios teko vienam šeimos nariui. Neatsakymai koreguojami, įrašant vidutinių mėnesio pajamų vidurkį vienam šeimos nariui (31 proc. atvejų).

Rezultatai

Tyrimo duomenų analizė rodo, kad 26 proc. visų tyrimo metu kohabituojančių asmenų yra apsisprendę įregistruoti santuoką, o 27 proc. respondentų apsisprendę nekurti santuokos; kiti – 47 proc. negali įvardyti ateities ketinimų dėl santuokos.

Aptarta, kad ketinimą kurti santuoką gali nulemti ekonominio saugumo, išsilavinimo, ankstesnės partnerystės ir santykių kokybės kintamieji. Vis dėlto šie kintamieji vyrų ir moterų ketinimui gali turėti skirtingą įtaką. Lytis gali lemti ne tik partnerystės virsmą, bet yra susijusi ir su išsilavinimo įgijimu, gaunamų pajamų skirtumais ir pasitenkinimu partnerystės kokybe.

Analizuojant apklausos metu kohabituojančių vyrų ir moterų ketinimus ateityje įregistruoti santuoką, matyti, kad didesnė dalis tiek vyrų, tiek moterų nėra tikri dėl dabartinės partnerystės virsmo santuoka ir nežino, ar ateityje tuoksis, t. y. ir 49 proc. vyrų, ir 46 proc. moterų vis dar svarstė apie partnerystės virsmą santuoka (1 pav.). Apsisprendusiųjų tuoktis didesniąją dalį, 32 proc., sudaro vyrai (moterys atitinkamai 19 proc.), o neketinančiųjų ateityje įregistruoti santuokos didesniąją dalį sudaro moterys 34 proc. (vyrai – 19 proc.).

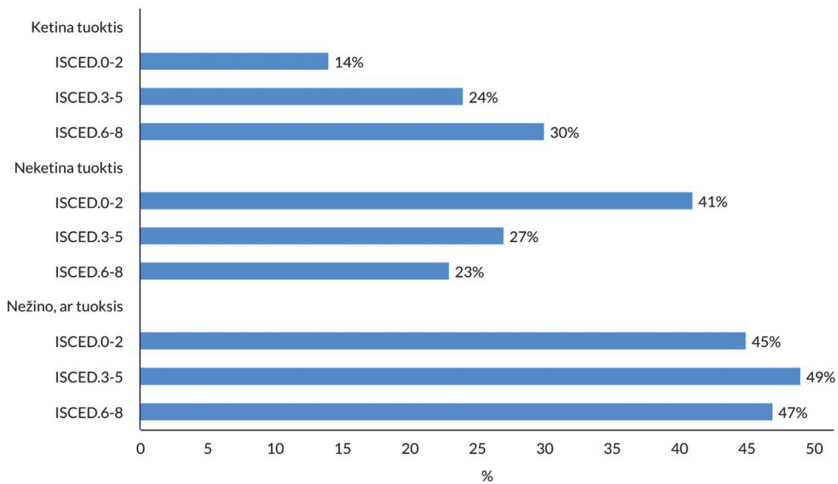
1 pav. Apklausos metu kohabituojančių vyrų ir moterų pasiskirstymas pagal ketinimą sudaryti santuoką

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

Tyrimo metu mažiausią nesantuokinėje partnerystėje gyvenančių respondentų dalį sudarė žemiausią (ISCED 0-2) išsilavinimą įgiję asmenys – 10,7 procento. Vidurinį (ISCED 0-2) išsilavinimą įgijusių respondentų buvo 39,3 proc., o aukščiausią (ISCED 0-2) išsilavinimą turinčių asmenų dalis – 50 procentų. Mažiausia dalis (14 proc.) nesantuokinėje partnerystėje gyvenančių asmenų, kurių išsilavinimas žemiausias, ketino

ateityje tuoktis, o didžiausia dalis (30 proc.) aukščiausią išsilavinimą įgijusiųjų teigė ketinantys ateityje tuoktis (2 pav.). Mažiausia dalis apsisprendusiųjų ateityje nesituokti asmenų yra tyrimo metu kohabituojančių aukščiausią išsilavinimą turinčių asmenų – 23 procentai. Žemiausio išsilavinimo asmenys dažniau teigė neketinantys tuoktis, jie sudarė 41 proc. žemiausio išsilavinimo respondentų. Vis dėlto didelė dalis visų išsilavinimo grupių respondentų teigė nežinantys, ar ketina ateityje tuoktis: ir ši dalis sudarė 45 proc. žemiausią išsilavinimą (ISCED 0-2) įgijusių asmenų, 49 proc. turinčių vidurinį išsilavinimą (ISCED 3-5) ir 47 proc. aukščiausią išsilavinimą (ISCED 6-8) įgijusių asmenų.

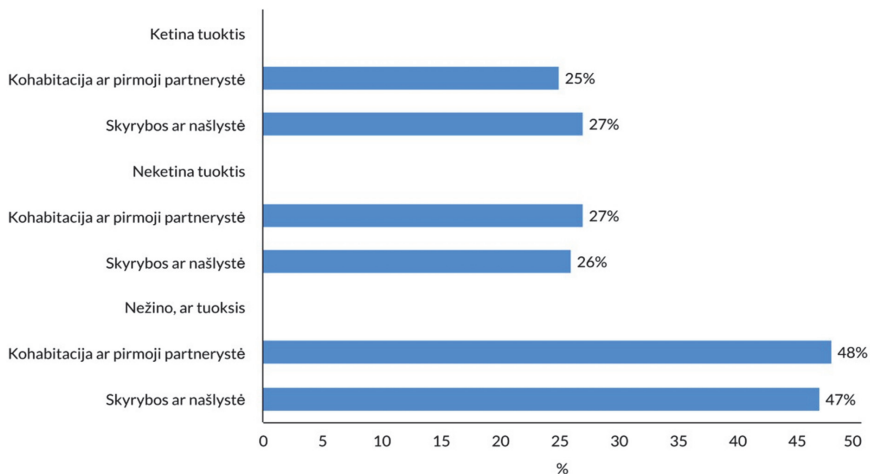
Ketinimo tuoktis pasiskirstymas pagal išsilavinimą

2 pav. Ketinančių ir neketinančių tuoktis pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

Ketinimas tuoktis pagal partnerystės statusą

3 pav. Ketinimai susituokti pagal ankstesnės partnerystės statusą

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019

Ketinimas tuoktis pagal partnerystės statusą (3 pav.) reikšmingai nesiskiria. Daugiausia asmenų, neatsižvelgiant į tai, ar jie prieš dabartinę kohabitaciją gyveno nesantuokinėje partnerystėje, ar ši partnerystė yra pirmoji, bei ar asmenys prieš šią partnerystę buvo sukūrę santuoką ir ji iširo, nežino, ar ateityje tuoksis. Tik 25 proc. respondentų, iki dabartinės nesantuokinės partnerystės neturėjusių ankstesnių partnerysčių, ar kohabitacijoje gyvenusių asmenų ketina tuoktis, ir 26 proc. jau išsiskyrusių asmenų taip pat ketina tuoktis.

Vis dėlto, kaip minėta, lytis, išsilavinimas ar partnerystės tipas iki dabartinės kohabitacijos nėra vieninteliai kintamieji, lemiantys ketinimą įteisinti santykius. Santuokos kūrimas gali būti nulemtas emocinių veiksnių – pasitenkinimo santykiais, saugumo dėl pajamų stabilumo. Ketinimą įregistruoti santuoką gali lemti ir racionalus pasirinkimas. Sukauptas ekonominis ir socialinis kapitalas gali būti traktuojamas kaip pakankamas pagrindas kurti santuoką, užsitikrinus ekonominę gerovę esamiems ir būsimiems šeimos nariams. Todėl sudaromas daugianarės regresijos modelis (neketina tuoktis = 1, nežino, ar tuoksis = 2, ketina tuoktis = 3). Lyginamoji kategorija pasirinkta neketinančiųjų susituokti kategorija (neketina tuoktis = 1). Modelio Makfadeno koeficientas 1,4, o standartinės paklaidos varijuoja nuo 0,1 iki 0,8. Kaip minėta, modelio kintamieji parenkami atsižvelgiant į statistinio reikšmingumo ir santykinės paklaidos kriterijus ir pašalinami kohortos bei nuosavybės tipo regresoriai, tačiau pajamos, ankstesnis partnerystės statusas ir amžius partnerystės metu, nors ir nėra statistiškai reikšmingi, paliekami, siekiant pagerinti į modelį įtrauktų likusių regresorių statistinį reikšmingumą (lyties, pasitenkinimo santykiais, respondento ir jo partnerio išsilavinimo bei vaikų skaičiaus).

Gauti daugianarės regresijos rezultatai (1 lentelė) rodo, kad lytis, pasitenkinimas santykiais, respondento, jo partnerio išsilavinimas bei turimas vienas vaikas daro statistiškai reikšmingą įtaką individo planams tuoktis.

Respondentų vyrų ketinimai ateityje įregistruoti santuoką didesni 2,5 karto, palyginti su neketinančiais įregistruoti santuokos ir moterimis. Subjektyvus pasitenkinimas santykių kokybe taip pat statistiškai reikšmingai lemia tikimybę, kad respondentas atsakys teigiamai, o ne neigiamai dėl planų įregistruoti santuoką. Pasitenkinimas santykių kokybe tiesiogiai proporcingas ketinimams ateityje tuoktis – kuo aukštesnis pasitenkinimo santykiais skaičius (intervalinėje skalėje nuo 0 iki 10), tuo didesnė tikimybė (daugiau nei 2 kartus), kad respondentai atsakys planuojantys ateityje įregistruoti santuoką, palyginti su neplanuojančiais.

Kuo aukštesnis respondento ar jo partnerio išsilavinimas, tuo dažniau jis susijęs su teigiama tikimybe tuoktis. Jei respondento ar jo partnerio išsilavinimas yra aukščiausias (ISCED 6-8), tikimybė, kad planuojama ateityje tuoktis, padidėja daugiau nei tris kartus (3,4 karto respondento atžvilgiu ir 5 kartus partnerio atžvilgiu).

Vaikų susilaukimas nesantuokinėje partnerystėje taip pat negali būti neginčijamai interpretuojamas. Vieno vaiko augimas nesantuokinėje partnerystėje statistiškai reikšmingai sumažina planus ateityje tuoktis, tačiau turimi du vaikai ar nėštumas neturi statistiškai reikšmingos įtakos ketinimui tuoktis.

1 lentelė. Ketinimas tuoktis. Daugianarės logistinės regresinės analizės rezultatai

Ketinimas tuoktis (ref. neketina tuoktis)	Nežino, ar tuoksis				Ketina tuoktis			
	Koef.		Stand. paklaida	Gali-mybių santykis	Koef.		Stand. paklaida	Gali-mybių santykis
Lytis (ref. moteris)								
Vyras	0,57		0,35	1,77	0,90	*	0,42	2,47
Pasitenkinimas partnerystės santykiais								
	0,10		0,11	1,11	0,73	***	0,15	2,08
Respondento išsilavinimas (ref. ISCED.0-2)								
ISCED.3-5	0,46		0,45	1,58	1,11	*	0,56	3,04
ISCED.6-8	0,59		0,50	1,80	1,23	*	0,57	3,43
Partnerio išsilavinimas (ref. ISCED.0-2)								
ISCED.3-5	0,62		0,49	1,86	1,21	**	0,46	3,36
ISCED.6-8	0,74		0,56	2,09	1,62	***	0,42	5,06
Pajamos								
	0,00		0,00	1,00	0,00		0,00	1,00
Ekonominis saugumas (jaučiasi saugus dėl pajamų ateityje)								
	-0,06		0,08	0,94	0,13		0,11	1,14
Vaikai (ref. neturi vaikų)								
Turi vieną vaiką	-1,00	*	0,46	0,37	-1,40	*	0,57	0,25
Turi du ir daugiau vaikų	-0,72		0,46	0,49	-0,66		0,57	0,52
Laukiasi								
	-1,15		0,80	0,32	-0,51		0,80	0,60
Ankstesnė partnerystė (ref. pirmoji partnerystė arba kohabitacija)								
Ankstesnė partnerystė (Skyrybos arba našlystė)	0,03		0,42	1,03	0,06		0,51	1,06
Amžius, partnerystės pradžios metu								
	0,01		0,03	1,01	0,02		0,03	1,02

Reikšmingumo lygmuo – Statistinio reikšmingumo lygmuo *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$ ($N = 270$). (Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2019).

O pajamos, subjektyvus saugumas dėl pajamų, ankstesnis partnerystės statusas bei respondento amžius, kada partnerystė buvo sudaryta, neturi statistiškai reikšmingos įtakos ateityje įregistruoti santuoką analizuojamos kohortos Lietuvoje ketinimams.

Išvados

Šiuo tyrimu siekta ištirti, ar nesantuokinėje partnerystėje gyvenantys asmenys planuoja įregistruoti santuoką ir kaip šie ketinimai modeliuojami skirtingų socialinių ir ekonominių, socialinių ir demografinių veiksnių.

Tyrimo metu daugelis respondentų, gyvenančių kohabitacijoje, nebuvo apsisprendę dėl santuokos įregistravimo, todėl sudėtinga neginčijamai prognozuoti tyrimo rezultatus.

Vis dėlto remiantis rezultatais galima teigti, kad bene svarbiausi veiksniai, leidžiantys prognozuoti, kad ketinama ateityje tuoktis, yra pasitenkinimas santykių kokybe ir išsilavinimas. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje kohabitacija tėra santuokos preliudas ir asmenys, patenkinti santykių kokybe ir įgiję išsilavinimą, planuoja ateityje tuoktis, o ne tęsti kohabitaciją kaip santuokos alternatyvą. Kohabitacija gali būti pasirinkta kaip santuokos įžanga, leidžianti patikrinti santykių tvirtumą ir sukaupti ekonominių ir socialinių išteklių.

Aukštesnio respondento ir jo partnerio išsilavinimo lygmens ir ketinimų tuoktis teigiama sąsaja leidžia Lietuvą priskirti prie tų šalių, kuriose empiriniai tyrimai pabrėžia santuokos ir aukštesnio išsilavinimo ryšį. Santuoka Lietuvoje gali būti susijusi su socialiniu statusu (Maslauskaitė, 2009) ir jį turinčių asmenų galimybės užsitikrinti karjeros perspektyvas ir stabilesnes pajamas geresnės. Taigi, nors pajamos ir nėra statistiškai reikšmingas veiksnys, lemiantis ketinimą tuoktis, vis dėlto tikėtina, kad aukštesnis išsilavinimas susijęs su didesnėmis pajamomis.

Antra vertus, turimas vienas vaikas daro neigiamą įtaką ketinimui tuoktis. Nors partnerystės istorija nėra statistiškai reikšmingai susijusi su ketinimais tuoktis, tačiau vieno vaiko susilaukusieji šiame modelyje gali priklausyti ir partnerystės patirties turėjusiems asmenims. Be to, moterys taip pat statistiškai reikšmingai dažniau teigė neplanuojančios ateityje tuoktis. Tai patvirtina ankstesnius tyrimus Lietuvoje (Maslauskaitė, 2013), kai moterų partnerystės atkūrimas po skyrybų yra labiau tikėtinas, jei moteris neturi vaikų.

Padėka

Straipsnis parengtas įgyvendinant projektą „Šeimos, nelygybės ir demografiniai procesai“, kuris bendrai finansuotas iš Europos socialinio fondo lėšų (projekto Nr. DOT-SUT-09.3.3-LMT-K-712-01-0020) pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMTLT)

Literatūra

- Yee, T. W. (2008). The VGAM package. *R News*, 8(2), 28–39.
- Lichter, D. T., Batson, C. D., & Brown, J. B. (2004). Welfare reform and marriage promotion: The marital expectations and desires of single and cohabiting mothers. *Social Service Review*, 78(1), 2–25. <https://doi.org/10.1086/380652>
- Maslauskaitė, A. (2009). Kohabitacija Lietuvoje: šeimos formavimo etapas ar „nauja šeima“. *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*, 37–98.
- Maslauskaitė, A. (2012). Kohabitacijos raida Lietuvoje. *Lietuvos socialinė raida*, 1, 102–120.
- Maslauskaitė, A. (2013). Partnerystės atkūrimas po skyrybų: tendencijos ir socialinė diferenciacija. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 4(2), 103–117.
- Perelli-Harris, B. (2014). How similar are cohabiting and married parents? Second conception risks by union type in the United States and across Europe. *European Journal of Population*, 30(4), 437–464. <https://doi.org/10.1007/s10680-014-9320-2>
- Perelli-Harris, B., & Bernardi, L. (2015). Exploring social norms around cohabitation: The life course, individualization, and culture Introduction to Special Collection: “Focus on Partnerships: Discourses on cohabitation and marriage throughout Europe and Australia”. *Demographic Research*, 33, 701–732. <http://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.25>
- Perelli-Harris, B., & Gassen, N. S. (2012). How similar are cohabitation and marriage? Legal approaches to cohabitation across Western Europe. *Population and Development Review*, 38(3), 435–467. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2012.00511.x>
- Rindfuss, R. R., & VandenHeuvel, A. (1990). Cohabitation: A precursor to marriage or an alternative to being single? *Population and Development Review*, 703–726. <https://doi.org/10.2307/1972963>
- Sánchez Gassen, N., & Perelli-Harris, B. (2015). The increase in cohabitation and the role of union status in family policies: A comparison of 12 European countries. *Journal of European Social Policy*, 25(4), 431–449. <https://doi.org/10.1177/0958928715594561>
- Sassler, S., & Lichter, D. T. (2020). Cohabitation and marriage: Complexity and diversity in union-formation patterns. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 35–61. <https://doi.org/10.1111/jomf.12617>
- Schneider, D., & Hastings, O. (2015). Socio-economic variation in the demographic response to economic shocks: Evidence from the Great Recession. *Demography*, 52(6), 1893–1915. doi: 10.1007/s13524-015-0437-7
- Schoen, R., & Cheng, Y. H. A. (2006). Partner choice and the differential retreat from marriage. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00229.x>
- Sobotka, T. (2008). Overview chapter 6: The diverse faces of the second demographic transition in Europe. *Demographic Research*, 19, 171–224. doi: 10.4054/Dem.Res.2008.19.8
- Stankūnienė, V., (2009). Šeimos formavimo modelių kaita: lyginamoji analizė. *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*, 9–36.
- Surra, C. A., & Boelter, J. M. (2013). Dating and mate selection. In *Handbook of Marriage and the Family* (pp. 211–232). Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3987-5_10
- Van de Kaa, D. J. (2001). Postmodern fertility preferences: from changing value orientation to new behavior. *Population and Development Review*, 27, 290–331. <https://www.jstor.org/stable/3115262>
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211–251. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Lappegård, T., Klüsener, S., & Vignoli, D. (2018). Why are marriage and family formation increasingly disconnected across Europe? A multilevel perspective on existing theories. *Population, Space and Place*, 24(2), e2088. <https://doi.org/10.1002/psp.2088>

Kraniauskienė, S. (2011). *Tapsmas suaugusiuoju: jaunimo socialinė branda Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

Kiernan, K. (2001). The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 15(1), 1–21. <https://doi.org/10.1093/lawfam/15.1.1>

Kalmijn, M. (2007). Explaining cross-national differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 1990–2000. *Population Studies*, 61(3), 243–263. <https://doi.org/10.1080/00324720701571806>

Hiekel, N. (2014). *The different meanings of cohabitation across Europe: How cohabiters view their unions and differ in their plans and behaviors*. Amsterdam: University Press.

Esping-Andersen, G., & Van Kersbergen, K. (1992). Contemporary research on social democracy. *Annual Review of Sociology*, 18(1), 187–208. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.18.080192.001155>

Eberstadt, N. (2018). Family Structure and the Decline of Work for Men in Postwar America. *Unequal family lives*, 105.

Dorn, D., & Hanson, G. (2019). When work disappears: Manufacturing decline and the falling marriage market value of young men. *American Economic Review: Insights*, 1(2), 161–178. DOI: 10.1257/aeri.20180010

Di Giulio, P., Impicciatore, R., & Sironi, M. (2019). The changing pattern of cohabitation. *Demographic Research*, 40, 1211–1248. <https://www.jstor.org/stable/26727031>

Cherlin, A. J. (2005). American marriage in the early twenty-first century. *The Future of Children*, 33–55. <https://doi.org/10.1353/foc.2005.0015>

Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 848–861. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x>

Bumpass, L., & Lu, H. H. (2000). Trends in cohabitation and implications for children's family contexts in the United States. *Population Studies*, 54(1), 29–41. <https://doi.org/10.1080/713779060>

Becker, G. S. (1981). *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.